

نۆرك يوردى

ناشرى : نۆرك يوردى

مدىرى : آق جورە اوغلى يوسف

اداره مىدىرى : توفىق نورالدين

يىل ۱۳۳۰ ۴ ۱۷ نېسان ۱۳۳۰ يىل ۳ جلد ۶ صايف ۶۴

اکثریتله تورک حکمدارلرینک سرایینده یاخود تیمور سلاله‌سنه منسوب پرنس‌لرک جناح حمایه‌سی آلتینده یاشایان بو شاعیرلر آراسینده نوائی «مولانا لطفی ایله» «سلطان ابوالقاسم بابر» دن ماعداسنه او قدر بویوک برامیت عطف ایتیمور. مع مافیله، مرحله شوراسی محققدرکه تیمور زمانندن اعتباراً چغتایجه برعلم وادیات لسانی اولمغه باشلامش، سرای رجالی وکبرا عنندنه ملی لسانه بویله برقیمت ویرمه‌نک لزومی آکلاشینلمشدر. تیمور خاندانی ارکانندن سلطان خلیل، سلطان بابر، بابکر میرزا، سلطان اسکندر شیرازی، سلطان احمد میرزا، وبالخاصه علی شیرک دوست و حامیسی سلطان حسین بایقرا بوملی لسانک احیایی خصوصنده چوق غیرتار صرف ایتشلردی؛ فقط چغتای ادبیاتنک اصل دورره تعالیسنی احضار ایتک شرفی، احمد یسویدن صوکررا، نظمده «علی شیر» ایله «سلطان حسین» و ونورده «بارنامه» مؤلف ابد اشتها رینه راجعدر.

کوپریلی زاده

محمد فؤاد

کچن ییل

۱۳۲۹ سنه‌سنده تورک دنیاسی

(باشی ۶۳ نجی صاییده)

کچن سنه، انقباه دینی کویسترن وقایعک الک اهمیتیلدی، اسلامی آکلامیه و آکلامیه جالیشق آرزوسیدر. بو آرزونک نتیجه‌سی اوله‌رق قرآن کریمی بارچه بارچه ویا تماماً تورکجه‌یه نقل ایتک تشبیلری مشهور اولدی. شمال تورکلکی اوج بش سنه‌دنبری ترجمه قرآن مسأله‌سیله مشغولدر. موسی جارالله کبی زمانمیزک احاطه‌لی دین‌عالم‌لری طرفندن ترجمه شریفه‌نک اکمال ایدیلدیکی وطبع ونشرینک قریب بولاندی یی قاج دفعه‌لر شایع اولدیه‌ده، تورکجه قرآن کریمک مطبوع نسخه‌لرینی کورمک نصیب اولاماشدی. عثمانلی تورکلری ده‌ا عملی طاواندیلر. «سبیل الرشاد» و «اسلام مجموعه‌سی» کبی دینی مجل‌لر اوزون‌اوزون مباحثات

و مناقشات ایله وقت کچیرمک سزین قرآن کریمک بعض اقسامک ترجمه لرینی نشر اید یوردی بار. حتی «کتابخانه اسلام و عسکری» تمامک ترجمه سنی ده جزو جزو نشره باشلامشدی. لیکن، اداری بعض سبیلر ایکنجی جزوئدن ایاروسنک چیقمه سنه مانع اولدی. احتمال شهاده اولدینی وجهله، اولدن مباحثه و مناظرلرله مسأله نیک درجه اهمیت کی کبی آکلاشیلده مهنسندن، احتمال دینی مجموعه لرده کی ترجمه لریک یک قیصه و فاصله لی اولمهنسندن، هر نه دنسه، قرآن کریمک تورکجه یه نقلی تورکجه ده او قدر جلب دقت ایدمه سی؛ منور طبقه لر بیه بو عظیم واقعه نیک عادتاً فرقه وارمیش کی کوروندیلر. قرآن ترجمه سنه نظراً اهمیتی ایکنجی و اوچنجی درجه لرده قالان دینی مقاله لر، رساله لر، کتابلر، حتی و عطار دها زیاده اهمیتی حازمیش کی مباحثه لر، مناظره لر، و بعضاً حکومتک مداخله لرینه بیه و بیه اولدی.

دینی مناقشاتده الکوبوک و انکورواتیلی موقع طوتان مسأله «قادرین مسأله» اولدی. قادرین مسأله سی، اخلاق، تربیوی، اقتصادی، سیاسی نقاط نظر دن شدتلی مناظره لریک موضوعی اولدینی کی، بوتون بو نقاطی محتوی، دها طوعریسی اونلره حاکم اولان دین نظرندن ده آز مذاکره ایدیلدی. غریک بر جوق متفکرلری شرق و اسلام مسأله نیک منبهی قادرین مسأله سی در، دیرلر. «ترجمان» صاحبی اسماعیل یک غاسپر یانکی ایله «تحریر المرنه» مؤلفی مرحوم قاسم امین یک ده بو فکره التحافی ایدار دندر. «وقت» باتش محرری فاتح افندی کریمی، مسلمان قادینلرک وضعیت حاضرهنسندن دولایی اسلام جمعیتلرینه «مفلوح جمعیتلر» مامی ویرمشنر. هر هیأت اجتماعیه نیک یاریمهنسندن فضله سی قادرین اولدینی و علی الخصوص اربک ایملک و مؤثر تربیه یی قادیندن آلوب، بوتون حیاتی قادینک حضور تقدیر و تویخنده کچیردیکی جهته قادین مسأله نیک فوق العاده اهمیتی انکاره بالطبع امکان و مجال یوقدر.

دنیا دن و حیات دن بوسبوتون خبرسز اولمایان و ایچلرنده بوبوک استعدادلی و یوکسک فضیلتلی ذاتلر بولونان بر حزبک چیقاردینی «سبیل الرشاد» مجله دینی سی، قادرین مسأله سنده تماماً محافظه کاردر؛ دیگر بر طاقم دینی مسأله لرده

« انا وجدنا عند آبائنا » مبدائی تنقيد ورد ايله برابر ، قادين مسأله سنده
 - هر نه دنسه اوکا - صيم صيقي ساريلىشدر ! ديكر طرفدن حرانديش « اجتهاد »
 مجموعه سى ، مسائل دينيه نك ا كثر ينده اولدينى كى بومسأله ده ده « سبيل الرشاد »
 تماماً ضدى اولان افكارى مدافعه ايدر . بو ايكي قطب معكوس آره سنده ،
 برينه وياديكرينه قريپ اولمق اوزره بر خيلى جريانلر بولمقلا برابر ، كچن
 سنه نك تجليات فكريه سى محافظه كارلغك مغلوبيته طوغرى يوروديكى كوستر-
 مكده در . وقايع بو فكري تجلياتك خلافيه كىتمدى : قادينلرك اقتصادى حيات
 كيرمه لرى ، سوقاق و بازارده دها سربست يورويه بيلمه لرى ، يكي ياپيلان بويوك
 باغچى لرك اونلرده آچيق بولنديريلمه سى ، خلقك و حكومتك قادين مسأله سنده ،
 او حياتلرينه دها آز قارشمه سى ، هپ بونى اثبات ايدر . واقعا حكومت ،
 حق مداخله سى اولدينى بوسبوتون خاطر دن چيقارتماق ، اونوتديرمامق ايجون
 اوله جق ، آره صره ، سكز اون سنه اوللرينى ياده كىترن بياننامه لر طاغيتمقدن
 بوسبوتون واز كچمديسه ده ، حيات كندى يولندن يورومكده دوام ايتدى . حتى
 سنه نه ايتلرينه طوغرى انتشار ايدن دينى بر مجموعه ، « اسلام مجموعه سى » ، مفتى
 شيخ عبده ، قاضى رضاه الدين بن فخر الدين ، علامه موسى جارالله ك اثرلرينه
 اقتفاء ، دين اسلام نامنه قادينلرك حيات وسرستيلرينى ، اجتماعى و اقتصادى
 فعاليتلرينى ، مدافعه و طلب جسارت مدنيه و دينه سنى بيله اظهار ايتدى ...
 وجود و تكاملنى مشاهده و قيد ايتمكده اولديغمز دينى اقتباهك سجيهرلندن
 بريسى دين ايله مايت مناسبتلرينى تعييده چاليشمايدير . انتباه دينيه خدمت ايتك
 ايسته ينلرك بعضلرى ، « دين و ملت بر در » مبدائى عمده اتخاذايده رك ، عالم
 اسلامده كىندكجه قوتلنن مى جريانلرك توقيفنه اوغراشيورلر ؛ بعضلرى او
 مبدائى معين بر مليتك نفعنه آلت ايتك املنده بولنيورلر ؛ بعضلرى ده دينى ،
 مايتلرك فوقنده ، عموم بشر بىتك سعادتنى متكفل على والهي بر قانون اقدس
 تلقى ايده رك ، هر مليت اونك سماوى وصعدانى الهاملرندن فيض آلوب يوكسلمك ،
 قوت و رسانت قزاق حقنه بالىكدر ديه ايمان ايدنيورلر . صوك طرز تلقى به
 كوره دين فروغ اللدر ؛ عالم اسلام بر بين الملليت تشكيل ايدر .

تورک دنياسىنىڭ كىچىك سەنەكى ئىتتىپاقى تەجىربەسىدە، بوسۇك طرۇزىنى كىچىك سەنەكى
 ئىتتىپاقىدە: دىن - ئىسلام كەدە بوتون بىر سەنەكى خەتەبە ئىدىن دېگەر بوسۇك دىنلەر كى
 مىلى ترقى و تەكامللارە مەسەلە ئىدە كىچىك، خەتەبە ئىدىنلەر تەشۋىق ئىدە كىچىك، - چۈنكى
 مىلىتلىك تەكامل، - خەتەبە ئىدىنلەر قوتلىمەنى باغىت ئولە كىچىك، - بەزى
 تورک علوم اجتماعىە مەتەسەلەر طرۇزىدىن ادەتتە ئولۇغۇش و دىن ئىسلام نەزەردە
 مىلىت ئاساسىنىڭ مەكروە و ياھرام اولمايۇب، مەبەھ، بىلكەدە مەدۇخ اولەسە فەكرى
 بەزى علمى دىن طرۇزىدىن دە قەبۇل ئىدە كىچىك. - ئىسلام جەمئىيەتى
 اطرافىدە طوپلانان كلام، فەقە و تارىخ ئىسلام مەتبەئەلەر، - ئىسلام مەفھۇمى بولە
 كەنىش و يۈكسەك آكلايانلار. - ئىسلامى زامانلار فەكرى و مادى كەشەفەت
 و احتىياجەتە كۆرە فەھم و تەۋبىل ئىدىنلەر بولە بىر جەمئىيەت اطرافىدە طوپلانۇپ
 تەعارۇف و تەعضۇ سەيەسەت دەھە آھىلىدار و مەشەر جەلەشەرق مىلىتلىرىنىڭ
 ئىشەنچىلىك ئامكانە يول آچە بىلەلەر، مەقام خەلەفەتە، - ئىشەنچ كىچىك سەنە قەبۇل
 اولە بىلەشەدە. - خەلەفەتە، - ئىسلام مىلىت دېگەر قەلەلەرنە، - ئىسلام مەشەردە،
 ياھود قەزەن و ئورنىدە بولۇپ فەعلەتەر، - يەنە مەشەردە بولۇپ و مەشەردە
 ئىدى. - ئىتتىپاق - ئىسلام طرۇزىدىن مەقام خەلەفەتە تەعضۇ، مىلىتلىرىنىڭ ئىشەنچىلىك
 توركلىك ئىستەقبالى ئىچۈن مەھم بولۇپ تەۋەدە.

...

بالقان مەشەردەلىرى و قەۋەتە كەلۇپ، ئىشەنچىلىك ئوردۇلەر مەغلۇب ئىدە بولۇپ
 بالقان - ئىسلام و مەشەردەلىرى مەعارۇف مەشەردە درجە ئىشەنچىلىك ئوردۇلەر
 بوسۇتۇن مەشەردەلىرى؛ رەقىب و خەسەم قەۋەتەلىرى بولۇپ ساھەدە اصوللەر
 و سەرتەلى تەرقىلەر، مىلىتلىرىنىڭ خەتەبە ئىشەنچىلىك دوشۇن ئىشەنچىلىك جەدى
 ئىشەنچىلىك و يەمكەدە ئىدى. - بولۇپ چۈنكى ئىشەنچىلىك ئوردۇلەر، كىچىك تورک
 ئادەتتە، مەعارۇف ئىشەنچىلىك، بىلكە تەرتىپ و اصوللەر، بىلكە مەشەردە و خەسەردە،
 بىلكە فەكر تەقىب و ئىشەنچىلىك، - ئىشەنچىلىك ئوردۇلەر ئاساساً خەتەبە ئوردۇلەر و بولۇپ
 يول خەسەردە بولۇپ جوق ئىشەنچىلىك و يەمكەدە، - ئوردۇلەر خەسەردە ئىشەنچىلىك.
 لېكىن بوتون بولۇپ ئىشەنچىلىك ئوردۇلەر ئاساساً خەسەردە، كىچىك ئوردۇلەر، مەشەردە

روح ويره جك فكر واملك تعين ايمه مش بولمه سیدی . ایشلریمزك چوغنده اولدینی کبی ، معارف امورنده ده ، فعالیتیز مدیرسز بر فابریقه نك انتظام وظایه سز ایشله مه سی قیلندندی . هرما کینه ناتمام بر معمول یایوب اورطیه آتیوردی . بالقان بحرانی ، مغلوبیلر ، قتالیر ، خصوصاً عثمانلی ظن اولومان بعض بالقانلیارك افعالی ، نظریه یی نفسمه ارجاع ایتدیرمك ، اوزون اوزون دوشوندیردی . یواش یواش « امل » ی کشف ایدیردق و نهایت « مفکوره » طوغدی .

أوت ، کچن سنه معارف و اوقاف مکتبیلری درونی بر امله نائل اولدیلر . جانسز او قومق ، یازمق ما کنه سی حائندن جیقوب « ملی مفکوره » ایله یاشامیه باشلادیلر . کچن سنه دن اعتبار آنورك و مسلمان چوجقلرینه مخصوص مکتبلرک تعلیم و تربیه سنده بر مبدأ و بر ضایه واردر .

فکر ملی مکتبیلریمزه عادتاً زورله قبول ایتسیرن عامللرک بریسی بالقان مغلوبیتی ایسه ، دیکری ده تورک هیأت اجتماعیه سنك یاشایان ، ایلروله ن، محو اولق ایسته مه یان حیات قوتیدر . بوندن دولایی ، انتباه ملی نك تربیه ساحه سنده کی تجلیلری رسمی مکتبلر قدر، بلکه اولردن زیاده خصوصی تورک تربیه مؤسسه لرنده کورمك قابلدیر : کچن سنه ظرفنده ، قادینلرک ، ارککلرک ، کنجکلرک ، چوجقلرک ، یاشیلرک بدنی و فکری تربیه لرینه مخصوص اوله رق ، مکتبلر ، درسخانه لر ، قلوبلر آچیلدی . ولایتلرک اکثریسنه یاسیلان « تورک کومبی » بعض ابتدائی و تالی مکتبیلریمزه باشلایان و سرعتله ترقی ایدن « ایزمی » (بوی سقاقت) مفروضه لر ، « ارمانه بوردری » بونلرک اک مهم لرندندر . اولدن موجود مؤسسه لر ، کچن بیل ، ملی روح کیردی : بعض مکتبلرک ، قلوبلرک اسم دیکشیدیرمه لر ، تورک اسمی آلمه لر بو حادثه نك ظاهری علامتلیدر .

تورک ملی انتباهنده ، ایلک تأسس ایتیش ملی بر جمعیت اولمقله تاریخی و ممتاز بر موقعی اولان « تورک درنگی » ، « تورک بیلگی درنگی » عنوانلی و متعدد شعبه لی بر هیئت عالیه حاکمه منقلب اولدی . بو شعبه لر دن بریسی ، یوقاریده

مذکور « اسلام مجموعه سی » اطرافه طویلانه رق انباء دینی به جالبشان کنج
 علما و متفکرین دیناری احتوا ایدن ، « اسلامیات شعبه سی » در . « تورکیات »
 و « تورکیک » ناملری طاشیان ایکی شعبه سی ایسه ، تورکلیکی علماً تدقیق ایتک
 و عملاً ترقی ایتدیرمکه اوغراشیور . دیگر شعبه لری غایه لری علمک اقسامی
 نظری و مطلق تتبع ایتمکدر . « تورک درنکی » نك بویله سرپیلوب دال بوداق
 صالیورمه سی ، تورک ملی فکرینک سرعت نشو و نما سنه اک بارز بر مثال ، حتی بر
 مثال اوله یلیر . « تورکیک » جریاتنک ایلکنجی تاریخی بر مؤسسه سی اولان
 « تورک ارمغانی » نك ساحه فعالیتی ، کچن سنه تورک کنجلیکنک اکثریت
 عظیمه سی احاطه ایدمک قدر کینشله مشدر .

« تورک بوردی » اولجه کندیسه چیزدیکی کورلیتیسز و متواضع چارچوودن
 طیشاری جیه قسزین فیکری نشر ایتک خدمتی ، آلدن کلدیکی قدر ای
 یامه به جالیشدی . دوستلریمیزک آرماسی ، فکرک قوتلنمه سی ، خدمتمیزک
 جوق قصورلی اولمادیغنه دلیلدر . « تورک طبع بوردی » آرق ای اوزاقلردن
 کوزیله بیله جک قدر یوکسلدی . سرت ، قوجامان و منتظم قایا پارچالردن قورولان
 بوسا غلام و کوزل بنا ، استقبالك تورکلیکنی آندیرپور ...

تورک مجموعه و جریده لرینک چوغی ، کچن سنه ایچنده ، تورک ملی انقباض
 طرفداری اولدیالر . ولایتلر مطبوعاتی ، بوخصوصده استانبوللی آرقداشلردن
 بایکده ها غیرتلی جیقیدی : آماطو اینک دورت بوجاغندن کلن ، « آل سنجاقلر » ،
 « تورک ایللری » ، « تورک چوجقلری » ، « طاسا گار » ، « آفالولیلر » ،
 « کویلیلر » ، « بامانقلر » هپ تورکک قایغوسق یازیور ، دردینه دوا آریور ،
 کله جکینی دوشنیور ... کچن سنه یکی جیقان تورک مجموعه و جریده لرینک همان
 هپسی تورکچی اوله رق انتشار ایتمشدر . عثمانلی تورک مطبوعاتنده کی بو مهم
 تحولی نظر دفته آلان بر شمالی تورک جریده سی ، « رقت » دیورکه : « عثمانلی
 مطبوعاتی طانیلامیه جق قدر دکیدیدی . او قویانلر مفید اولایله جک برشکله
 کیردی . هیچ برشیده یاراماز فرنیکنجه دن ترجمه سیاسی مقاله لردن ای تمیزلندی .

توركلار ياقىدىن تعلق اولان مىللى واجتماعى مسألهلردن بىخىش باشلادى . آذربايجان دىققەتلىك بۇ خىللى تىخولك فرقتە وارمىق قابىلدر .

توركلار روحنىك مەتبوعات موقوتەدىن مەتبوعات غىر موقوتەيە كىچمەسى دە . يەنە كىچىن سەنەك وقايعىلندىر : « يىگىت تورانه » ، توركلار بۇ بويوك ومقدس كىتابى ، كىچىن سەنەك انتشار ايتدى . قاهونك « كوك بايراغى » ، كىچىن سەنەك ، مصور ومكمل بىر كىتاب شىكلەندە ميدانه چىقتى . كىچىن سەنەك بىر « كوچوك تورك تارىخى » ، تاليف ونشر اولدىنى كىچى ، توركلار املەنە خادم بىر قاچ كىتاب ورسالە دها باصديرىلدى .

نهایت يەنە شىمدىيە قادار برطاقم آبور جوبور سوقاق ادبىياتى ايله بىلەن تورك چوجوقلرىنە صاغلام وملى بىر بىلىكى وىرمەكچايشان « مېرمرور رىياسى » مجموعهسى دە كىچىن سەنەك چىقتى . مىلى ماصالار وملى بىلىمچەلرى احىسا ايدەرك چوجوق ادبىياتىدە بك تقابىدە مظهر اولان يىگى بىر يول آچدى .

كىچىن سەنەك ، دوستم توقيق نورالدين ، بالخاصە تورك مىلى مفكوره سەنەك خدمت ايدىن كىتابلر طبع ، نشر وتوزىيع ايتىك ايچون ، تورك يوردى كىتابخانىسى ، آدىلى باب عالى جاده سەندەكى كىتاب مغازەسى آچدى .

معارف ايشارىنە مايت روحنىك كىرمەسى ، قادين تدرىساتى مسأله سەنەك لايىق اولدىنى اهمىتى قزاندىر مشدر : قىز صنايع مەكتىپى يىگى باشدىن تنظيم اولدى . اوقاف قىز مەكتەپلىرى خىلى ترقى ايتدىرىلدى ، و ايچلارندن بىرسى دارالمعلمات درجه سەنەك چىقارىلدى . عثمانلى دارالفنون سەندە قادينلرە مخصوص درسلىر آچىلدى . آوروپادە اكمل تحصيل ايله مشغول تورك قىزلرىنە ياردىملر دە بولونلدى .

بىزچە بوتون بۇ نورلى تجليات ، تورك روح فياضنىك معارفە حلولندن صادر

اولمقدە در...

پىتمىدى

آ . ي .